

ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИЩОМУ АГРАРНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

У статті розглянуто проблеми педагогічного спілкування у вищому аграрному навчальному закладі. Визначено, що ефективність навчального процесу у ВНЗ залежить не лише від педагогічних здібностей викладача, а й від його комунікативних умінь і навичок.

Ключові слова: педагогічне спілкування, комунікативний акт, комунікативне завдання, стиль спілкування, викладач ВНЗ.

Завдання сучасної системи вищої аграрної освіти України зазнали певних змін, що стосуються, в першу чергу, переорієнтації кінцевих результатів своєї професійної діяльності. На перший план сьогодні вже вийшла не підготовка висококваліфікованого фахівця аграрного сектора, який досконало володіє набором фахових знань, а підготовка всебічно розвиненої, конкурентоспроможної на ринку праці, особистості. Під такою особистістю сучасного випускника вищого аграрного навчального закладу розуміємо людину, яка, крім спеціальної підготовки, досконало володіє комунікативними й управлінськими, психолого-педагогічними, економічними, екологічними та етико-естетичними та іншими знаннями, навичками й уміннями. Сучасний працівник аграрного сектора – це не фахівець з точних наук з обмеженим колом інтересів і знань, це високоосвічена людина, яка в будь-якій ситуації здатна спілкуватись не лише на вузькопрофесійні, а й на будь-які загальнолюдські теми. Щоб досягти такого результату, кожному викладачеві аграрного ВНЗ потрібно відповідати вимозі щодо того, що високопрофесійного фахівця може підготувати тільки високопрофесійний фахівець. Високопрофесійний фахівець – це людина, яка не тільки досконало знає предмет, що викладає, а й людина, яка може та вміє передати свої знання, донести їх до тих, кого вона навчає. І тут на перший план виступає одна з найголовніших проблем сучасної вищої аграрної школи – проблема педагогічного спілкування викладача фахових дисциплін зі студентом.

У вітчизняній педагогічній теорії та практиці дослідження зазначеної проблеми починали такі видатні педагоги, як А.С. Макаренко та В.О. Сухомлинський. На сьогодні теорія та практика педагогічного спілкування набула подальшого розвитку в працях Ш.О. Амонашвілі, І.О. Зимньої, І.А. Зязюна, Н.Г. Ничкало, Г.М. Сагач, С.О. Сисоєвої та інших учених.

Питання педагогічного спілкування вивчали такі зарубіжні вчені, як Г. Баннер, П. Екман, Б. Скіннер, В. Фрізен та інші.

Мета статті – висвітлення проблеми педагогічного спілкування в навчально-виховному процесі вищого аграрного навчального закладу.

Комунікативні здібності учасників освітнього процесу формуються у спілкуванні та закріплюються у структурі особистості як своєрідна життєва позиція [2, с. 226]. Рівень досягнення взаєморозуміння між тими, хто спілкується, значною мірою залежить від якості їхньої мови. Взаєморозуміння є можливим за умови використання знакових кодів однієї мови й однакового їх смислового навантаження. Саме цьому сприяє літературна мова, нормативність якої – запорука поглиблення контактів між людьми. Порушення власне мовних закономірностей та основ мов-

ного етикету створює перешкоди на шляху встановлення психологічного контакту, що є важливим чинником продуктивної професійної діяльності [1, с. 4]. Головною структурною одиницею педагогічного спілкування є комунікативний акт – ситуація побудови мовного висловлювання одним з партнерів по спілкуванню й одночасного сприйняття та смислового опрацювання цього висловлювання іншим партнером. Таким чином, комунікативний акт є двобічною взаємодією. Педагогічне спілкування реалізується в комунікативному акті того, хто говорить, і того, хто слухає, де викладач і студент виступають по черзі.

Кожний із партнерів по спілкуванню ставить перед собою конкретне комунікативне завдання, що вирішується через посередництво комунікативного акту. Комунікативне завдання – це мета, на досягнення якої спрямовані різноманітні дії, що реалізуються у процесі спілкування. При постановці комунікативного завдання викладачу необхідно враховувати педагогічне завдання, наявний рівень педагогічного спілкування студентів і групи, індивідуальні особливості студентів і власні індивідуальні особливості.

З позиції викладача можна виділити такі групи комунікативних завдань:

- передача інформації;
- запит інформації;
- встановлення відносин;
- спонукання студента до дії.

Презентація інформації викладачем найчастіше реалізується через доказ, пояснення й переконання. Для молодих викладачів це є не завжди простим завданням, адже постановці й вирішенню таких комунікативних завдань їх ніхто не вчив.

Система педагогічного спілкування на рівні системи “викладач – студент” якісно відрізняється від шкільної самим фактом залучення майбутніх фахівців до професії, а це значною мірою сприяє зняттю вікового бар’єра, який заважає плідній спільній діяльності.

Педагогічне спілкування відбувається в межах суб’єкт-суб’єктної (міжособистісної) взаємодії викладача та студента й має безпосередній вплив на якість навчального процесу у вищому навчальному закладі. Організатором педагогічного спілкування в навчальному процесі зазвичай виступає педагог, і від його комунікативної компетенції значною мірою залежить результат роботи з навчання студентів. Незважаючи на актуальність проблеми фахового педагогічного спілкування, у сучасній науковій теорії та практиці, як правило, досліджуються лише її окремі аспекти. Окремо слід зазначити, що більше уваги цій проблемі приділяють учени-мовознавці, такі як Г.М. Кацавець, Л.М. Паламар, Г.М. Сагач, С.В. Шевчук.

Педагогічне спілкування є головним засобом вирішення навчальних завдань, в якому педагог виступає одночасно в кількох “ролях”: безпосередньо взаємодіє зі студентом, тримає під контролем дії студента та свої власні з точки зору їх відповідності завданням навчального процесу, слідкує за доцільністю змістовного наповнення комунікативного процесу. Все це впливає на особистісні якості педагога, зокрема на ті, що реалізуються в процесі педагогічного спілкування.

Викладача із значним педагогічним стажем роботи завжди можна пізнати саме за цими поведінковими й мовними ознаками: особливий тон (повчальний, вимогливий), категоричність у висловлюванні власної думки, нав’язування власної точки зору. Усі ці якості є результатом тривалої рольової взаємодії, в якій педагог виступає як домінуюча особистість із правом контролю й оцінювання. Слід зазначити, що у вищому навчальному закладі педагог і студент скоріше виступають партнерами з навчального процесу й функція педагога зводиться до функцій “порадника”.

У науковій літературі під педагогічним спілкуваннями розуміють багатоплановий процес організації, налагодження та розвитку комунікації, взаємодії та взаєморозуміння між викладачем і студентом, які безпосередньо пов'язані з метою та змістом їхньої спільної навчальної діяльності. Його основними ознаками є обмін предметною інформацією, виховний вплив, організація відносин. Таким чином, спілкування у професійній поведінці викладача ВНЗ виступає засобом, умовою та формою вирішення освітніх завдань, а його основою є педагогічне завдання, що стоїть перед викладачем.

Окремо слід звернути увагу на дидактичне спілкування. Дидактичне спілкування – це специфічна складова педагогічного спілкування, що безпосередньо притаманна аудиторному навчальному процесу. Воно, перш за все, пов'язане зі значною питомою вагою змістовної взаємодії (переважно спілкування відбувається в аудиторії), а по-друге, із цілеспрямованим розвитком особистості студента [3, с. 63–64]. Метою дидактичного спілкування є передача інформації, спонукання студентів до дій, спрямованих на сприйняття та переосмислення інформації, збудження емоційно-ціннісної реакції на отриману інформацію та організація самостійної навчальної діяльності студентів.

Вибір системи дій залежить від конкретної навчальної ситуації, характеру відносин, що склалися між викладачем і студентом, педагогічного досвіду викладача, мотиваційної готовності студента до навчання й індивідуального стилю взаємодії викладача та студента.

Відомо, що одним із показників комунікації є стиль спілкування, тому зупинимось на ньому детальніше. Стиль спілкування, що задає викладач, значною мірою впливає на відносини викладача й студента і, як наслідок, його ставлення до навчальної дисципліни, що викладає цей педагог. Крім того, стиль спілкування викладача характеризує його як професіонала з точки зору його комунікативних можливостей, характеру його відносин зі студентами, його творчої індивідуальності, мотиваційної готовності до педагогічної діяльності тощо. Стиль спілкування задає дистанцію між викладачем і студентом, що безпосередньо впливає на результати педагогічної діяльності: надто велика дистанція між викладачем і студентом призводить до того, що студенти бояться звертатись до нього за роз'ясненнями, приховують своє нерозуміння викладеного матеріалу; надто близька відстань призводить до неформальних стосунків між викладачем і студентом, що спричиняє необов'язковість і небажання глибокого засвоєння навчального матеріалу.

Також слід відзначити конфліктність викладача, яка найбільш негативно позначається на відносинах викладача і студента й обов'язково призводить до ігнорування навіть справедливих вимог викладача і, як наслідок, небажання взагалі знати дисципліну, що викладає цей педагог. Так само негативно позначається на результатах навчального процесу й необ'єктивність викладача до студента, адже неадекватно занижена оцінка його здібностей і знань, нетактовність у спілкуванні можуть призвести до глибокої емоційної травми. Це, у свою чергу, позначиться на подальшій професійній діяльності цього фахівця після закінчення ВНЗ – звертання до відповідних знань може бути психологічно заблокованим або можлива актуалізація слідів минулих переживань.

Без усвідомлення партнерства викладачеві дуже важко мотивувати студента (підтримати мотивацію) до вивчення цієї навчальної дисципліни, залучити його до самостійної роботи, прищепити йому повагу до обраної професії.

Основними вимогами до особистого стилю викладача ВНЗ є:

- 1) уміння створити за допомогою мовних прийомів атмосферу співпраці й партнерства;
- 2) уміння сформулювати дух корпоративності та професійної спільності;

3) уміння будувати процес спілкування на рівних: колега з колегою, доросла людина з дорослою людиною;

4) уміння ненав'язливо спрямовувати виховний процес на формування майбутнього високорозвиненого й висококультурного фахівця.

Формування такого особистого стилю спілкування ускладнюється характерною для вищого навчального закладу суперечністю: наука й викладання спрямовані в об'їч. Проте з відцентрових вони мають перетворитися на доцентрові сили, адже лише за такої умови можна побудувати ефективний навчальний процес. Тільки сполучення наукової й педагогічної діяльності є основною ланкою в соціально-психологічній структурі педагогічного спілкування.

Досягти такого сполучення зовсім не просто, особливо молодим викладачам фахових дисциплін, адже такими викладачами стають здебільшого колишні студенти-відмінники, які пізнали навчальний процес саме тоді, коли самі були студентами. Вони прослухали курс "Основи педагогіки та психології". Ці студенти володіють знаннями з дисципліни, яку викладають, але таких педагогічних знань може бути недостатньо для вільного, позбавленого вікових комплексів, спілкування з аудиторією, яка не набагато молодша від самого викладача.

Окрім того, дослідження з педагогіки вищої школи свідчать про те, що й сам студент після вступу до ВНЗ не одразу усвідомлює себе як студент. Спочатку в нього йде процес адаптації до нових форм навчальної діяльності, не кожний може легко пристосуватися до нових умов. Адже за одинадцять років навчання в школі вони звикли до інших умов отримання знань (види й форми навчальних занять, умови навчального процесу, самостійність, відповідальність, відірваність від батьків, нові побутові умови тощо). Саме на цьому етапі дуже важливо вміти побудувати правильну систему відносин студентів-першокурсників і професорсько-викладацького складу ВНЗ.

Усі ці особливості висувають певні вимоги до психологічного клімату в усіх ланках ВНЗ (від студентської групи, загальної чи спеціальної кафедри до ВНЗ у цілому), що реалізуються, у першу чергу, через спілкування. Це накладає певні обов'язки на кожного викладача навчального закладу освіти: сформувати власний індивідуальний стиль спілкування зі студентами через розвиток творчої індивідуальності кожного педагога.

Педагогічне спілкування в системі вищого аграрного навчального закладу ґрунтується на великій кількості наукових і методичних досліджень видатних українських і зарубіжних учених та педагогів, оскільки ефективність навчального процесу у ВНЗ прямо залежить від комунікативних умінь і навичок професорсько-викладацького складу. З іншого боку, як свідчить практика, в сучасній науковій теорії та практиці ще й досі відсутні системологічні підходи в її дослідженні, а дослідженими залишаються лише окремі аспекти зазначеного питання. Особливо актуальними можуть бути подальші дослідження зазначеної проблеми в аграрних вищих навчальних закладах, де вона загострюється через відсутність у більшості викладачів фахових дисциплін педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. Барановська Л.В. Теоретико-методичні основи навчання професійного спілкування студентів вищого аграрного навчального закладу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Л.В. Барановська. – К., 2005. – 43 с.

2. Ніколенко Л.М. Сутність комунікаційного потенціалу особистості як педагогічного феномену / Л.М. Ніколенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 20 (73). – С. 222–228.

3. Постников П.Г. Профессиональное поведение учителя: психолого-педагогический анализ / П.Г. Постников // Педагогика. – 2004. – № 5. – С. 61–66.
4. Сагач Г.М. Мистецтво ділової комунікації / Г.М. Сагач. – К. : ІСДО ; Київський інститут банкірів банку “Україна”, 1995. – 124 с.
5. Савенкова Л.О. Педагогічне спілкування / Л.О. Савенкова. – К., 1997. – 140с.
6. Фоменко Н.А. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Н.А. Фоменко. – К. : Слово, 2005. – 216 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2013.

Стукало Е.А. Особенности педагогического общения в высшем аграрном учебном заведении

В статье рассмотрены проблемы педагогического общения в высшем аграрном учебном заведении. Определено, что эффективность учебного процесса в вузе зависит не только от педагогических способностей преподавателя, но и от его коммуникативных умений и навыков.

Ключевые слова: педагогическое общение, коммуникативный акт, коммуникативное задание, стиль общения, преподаватель ВУЗа.

Stukalo O. Peculiarities of pedagogical communication in the agrarian university

The article deals with the problems of professional communication in the system of agrarian university. It was defined that the efficiency of university training depends on the pedagogical abilities as well as the communicative skills of a teacher.

The task of the modern system of higher education of Ukraine has undergone some changes related primarily with the reorientation of the outcomes of its professional activities. Training of highly qualified specialists of the agricultural sector has become very important today. This specialist has mastered a set of specialized knowledge. Modern agricultural sector worker – is not a specialist in science with a limited range of interests and knowledge, he is a highly educated person who is able to communicate not only on narrow professional, but also on any common themes.

To achieve this result, each teacher of agrarian university should comply with the rules: highly skilled specialist can be prepared only by highly skilled professional. Highly skilled professional – is a person who not only knows the subject he teaches thoroughly, but he is a person who can also be able to pass on and convey his knowledge to those he teaches. One of the most important problems of modern higher agricultural school comes to the fore – the problem of pedagogical communication of agricultural sciences teacher with a student.

Communication abilities of participants in the educational process are formed in communication and fixed in the structure of personality as a kind of life attitude. The level of mutual understanding between those who communicate largely depends on the quality of their language. The main structural unit of pedagogical communication is the communicative act – the situation of verbal expression building by one of the partners in communication and simultaneous perception and semantic processing of speech by another partner. Thus, the communicative act is a double-headed interaction. Pedagogical communication is realized in a communicative act of one who speaks and one who listens, where teacher and student speak one after another.

Pedagogical communication in the system of higher agrarian university is based on a large number of scientific and methodological studies of prominent Ukrainian and foreign scholars and teachers, since the efficiency of teaching at the university depends on the communication skills of the teaching staff. On the other hand, experience shows that in modern scientific theory and practice we have not systemological approaches to its study.

Key words: pedagogical communication, communicative act, communicative task, communicative style, university teacher.